

การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา Socio – Cultural Reproduction in Buddhism

พระเจษฎา มหาจุฑาโต (สอนบาลี),

ธวัชชัย ไชยวุฒิ, พัลลภ หารุกัมจา

Phra Chetsada Mahavuddho (Sonbali),

Thawatchai Chaiwut, Pallop Harukhamja

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: sonbali2522@gmail.com

Received: 2025-09-21 Revised: 2025-11-06 Accepted: 2025-11-19

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในศึกษาเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการผลิตซ้ำ 1) รูปแบบนามธรรม ปรากฏในรูปแบบของความเชื่อในพระพุทธศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งทัศนคติ และการอบรมสั่งสอนในการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา 2) รูปแบบรูปธรรม หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาจากลักษณะมุขปาฐะพัฒนาเป็นลายลักษณ์อักษร และได้ถูกพัฒนาผสมผสานในลักษณะต่างๆ จากรูปแบบนามธรรมให้ปรากฏในรูปแบบ ได้แก่ วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และรูปแบบของการผลิตเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการของการปรับปรุงทางพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการและระบบการที่เป็นไปตามแนวทางผสมผสานกับศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งชีวิตทางโลกียวิสัยตั้งอยู่บนรากฐานไม่แสวงหาเชิงพาณิชย์ทันสมัยถ่ายทอดพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง คงรูปแบบตามหลักพุทธวจนะ และเป็นประโยชน์ให้สังคมอย่างทันสมัย

คำสำคัญ : การผลิตซ้ำ, สังคมวัฒนธรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study about “Socio – cultural Reproduction in Buddhism” The results of this study reveal that: 1) Abstract forms appear in the form of Buddhist beliefs, traditions, ceremonies, attitudes, and instruction in the practice of Buddhist principles; 2) Concrete forms: Buddhist teachings, originally oral, evolved into written forms and have been integrated in various forms. From abstract forms, they have appeared in the forms of art, including literature, painting, sculpture, architecture, and printed and electronic media Social and cultural reproduction in Buddhism is a process of Buddhist adaptation, with principles and systems that follow a blended approach with modern science. It aims to point out a worldly path based on a non-commercial basis, transmitting the Dharma and Vinaya correctly, maintaining the format according to the Buddha’s words, and being beneficial to society in a modern way.

Keywords: Reproduction, Socio – Cultural, Buddhism

บทนำ

การผลิตซ้ำได้มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง ในกระบวนการทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงรักษาสืบทอดขนบความเชื่ออันเป็นวิถีปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ การผลิตซ้ำเป็นการถ่ายทอดทางกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของมนุษย์ในสังคม ให้สามารถดำรงชีวิตและปฏิบัติตามรูปแบบบรรทัดฐานที่มีไว้ในอดีต และการผลิตซ้ำยังเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาอัตลักษณ์ในด้านต่างๆ ที่มีอยู่บนโลก ทั้งนี้การผลิตซ้ำยังจะช่วยให้ดำรงรักษาวิถีของมนุษย์โดยผสมผสานศาสตร์เดิมและศาสตร์ใหม่ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา และได้กลายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา คำว่า “สังคม – วัฒนธรรม” (Socio – Cultural) มีนัยยะความสำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยความหมายว่าเมื่อมีสังคมก็ย่อมมีวัฒนธรรม อันเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์สภาพต่างๆ ในลักษณะของการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ และคำว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีในการปฏิบัติ รวมทั้งการจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยวิวัฒนาการนั้น ได้สืบทอดกันมาอย่างมีแบบแผน โดยได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงาม ความมีระเบียบเรียบร้อย และความมีศีลธรรมอันดี อันเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ พร้อมทั้งได้สร้างสรรค์ ให้เกิดความดีงามและถ่ายทอดสืบทอดกันมา ทั้งนี้ยังรวมถึงความคิด ความเชื่อ ศิลปะ ภาษา จารีต

ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ และสิ่งต่างๆ อันสามารถจับต้องได้เรียกว่า (รูปธรรม) และสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้เรียกว่า (นามธรรม) ทั้งนี้มนุษย์เองได้พัฒนาระบบการและรูปแบบการสืบทอดองค์ความรู้ต่างๆ สืบต่อจากรุ่นสู่รุ่นเรียกว่า “การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม” เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคม และการผลิตซ้ำทางสังคมนั้นยังเป็นแนววิถีความคิดเกี่ยวเนื่องให้เกิดความเท่าเทียม ความเสมอภาค และความเป็นธรรมช่วยให้ขจัด บรรเทา ผ่อนคลาย และลดระบบความขัดแย้งข้อกังขาในสังคมได้

การผลิตซ้ำจึงเป็นแนวคิดและทฤษฎี ที่เข้ามามีบทบาทในทางศาสนาเพราะในสังคมมนุษย์ ระบบความเชื่อความศรัทธา และหลักปฏิบัติที่มนุษย์ยึดถือได้สร้างระเบียบทางสังคม มีแบบแผนที่สืบทอดกันมาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อสืบทอดกันมา เป็นอิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสังคมมนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ที่มีความละเอียดซับซ้อน โดยวิถีแห่งความอยู่รอดของวัฒนธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อในทางศาสนาของมนุษย์ และกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่รองรับความคงอยู่ของวิถีความเชื่อให้ความยั่งยืน อีกทั้งเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของสังคมวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมขึ้นและมีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดก็ย่อมมีกระบวนการกำเนิดแนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่แต่แนวคิดเดิมก็สูญหายไป แม้แนวคิดนี้เกิดมาจากการผลิตซ้ำอาจจะมุ่งสู่ด้านวัตถุนิยม แต่การผลิตซ้ำนั้นยังคงอยู่ของด้านความคิดจิตสำนึกอุดมการณ์ดั้งเดิม (Ideological/Mental Reproduction) (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 23) ศาสนาได้อุบัติขึ้นเพื่อทำให้มนุษย์บนโลกมีแนวคิดวิถีปฏิบัติเพื่อให้อยู่เหนือธรรมชาติ และได้ชี้แนวคิดระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตบนฐานความเชื่อและความศรัทธาตามหลักศาสนานั้นๆ

ด้วยเหตุผลของการมีอยู่ของศาสนาวิถีความคิดที่ต้องการความสุขที่นิรันดร์ของมนุษย์พระพุทธศาสนาจึงได้อุบัติขึ้นบนโลก และได้สืบทอดแนวคิดวินัยนั้นควบคู่กับมวลมนุษย์บนโลกมาระยะเวลายาวนานถึง 2600 กว่าปี โดยหลักแห่งธรรมวินัยที่สัมพันธ์บนพื้นฐานหลักการทฤษฎีและศาสตร์ความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคมวิทยาและมนุษย์วิทยา เพราะพระพุทธศาสนามีจุดแตกต่างจากศาสตร์ทางโลกคือ การชี้หลักวิชาการที่มุ่งสู่การหลักพ้นจากโลกียวิสัย อีกทั้งพระพุทธศาสนานั้นได้ให้ความสำคัญกับสังขาร ซึ่งให้เกิดการแสวงหาความรู้อันสูงสุดด้วยปัญญาญาณจากวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมโลก ในทางพระพุทธศาสนาได้ชี้พื้นฐานในการดำรงชีวิต “ด้านโลกียสุข” อันเป็นความสุขแบบทางโลก ด้วยพื้นฐานแนวคิดหลักคุณธรรมและจริยธรรม และในส่วนของการดำรงชีวิตเพื่อนำไปสู่ความสุข “ด้านโลกุตระสุข” อันเป็นความสุขที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติธรรม เพื่อให้เข้าถึงธรรม และเพื่อให้บรรลุธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 326:224) ทั้งนี้รูปแบบของกระบวนการถ่ายทอดที่มีหลักการ

และลักษณะที่คล้ายคลึงกับศาสตร์สมัยใหม่ โดยการปรับประยุกต์องค์ความรู้ให้เข้ากับยุคสมัยให้เป็นปัจจุบันกาลเสมอมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ด้วยเหตุนี้แนวการศึกษาพระธรรมวินัยในปัจจุบันจึงเกิดกระบวนการและรูปแบบต่างๆ ที่มองว่าเป็นไปในด้านสังคมโลกและจะเป็นไปในทิศทางที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ในธรรมวินัยในระดับพื้นฐาน หากแต่ความสำคัญขององค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นองค์ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของสังคมวัฒนธรรมเนื่องด้วยซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจ และกิจกรรมแทบทุกก้าวของวิถีชีวิตผู้คน โดยตลอดเวลายาวนาน พิจารณาได้จากค่านิยมของประเทศไทย โดยในบางอย่างปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผนที่ล้วนแต่มีต้นกำเนิดจากหลักคำสอนทางศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540: 6) กระแสของกระบวนการพัฒนาบนโลกนั้นมีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย การก้าวสู่โลกแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศกำลังเคลื่อนสู่ชุมชนในสังคมบนโลก ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุได้เจริญรุดหน้าก้าวล้ำ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ได้รับยกย่องว่า มีพัฒนาจากระบบความมุงปาฐะ สู่อายุลักษณะอักษร ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง เพื่อคงพระพุทธวจนะไว้ซึ่งพระธรรมวินัยเป็นที่ประจักษ์เป็นที่ทราบโดยทั่วคือ “พระไตรปิฎก” และขยายผลในรูปแบบบรรดกา ภิกขา อนุภิกขา เพื่อดำรงรักษา อนุรักษ์ ถ่ายทอด และสืบทอดวิถีความเชื่อความศรัทธาในขนบธรรมเนียมอันดีงามในพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ถึงปัจจุบัน

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจลักษณะการปรับปรนที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนาทางสังคมวัฒนธรรม โดยมองว่าพระพุทธศาสนานั้นสืบทอดหลักการและแนวการประพฤติ ปฏิบัติในธรรมวินัยสืบทอดมาได้จนตราบถึงปัจจุบัน โดยได้นำมุมมองหลักการแนวคิดทฤษฎีการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม ศึกษาแง่มุมที่เกี่ยวกับการใช้สื่อวัฒนธรรมในรูปแบบนามธรรมและรูปธรรมเพื่อให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาตามแนวคิดทฤษฎีการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นอย่างไร และการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา มีกระบวนการและแนวทางบริบทการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในรูปแบบนามธรรมและรูปธรรมมีลักษณะเป็นอย่างไร เพื่อขยายผลสู่กระบวนการพัฒนาทางวิชาการในด้านต่างๆ กับศาสตร์สมัยใหม่ในอนาคตต่อไป

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม

มนุษย์ได้ถือกำเนิดขึ้นบนโลกดำรงอยู่เป็นครอบครัว เป็นกลุ่มเผ่าพันธุ์ และเป็นสังคมมีวิวัฒนาการอันยาวนาน เมื่อมนุษย์กับสังคมมีระบบแบบแผนและเชื่อมสัมพันธ์กันระหว่างสังคมอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการในการดำรงรักษาและการสืบทอดวิถีอันดีงามให้คงไว้ ซึ่งองค์ความรู้อันมีมาแต่เดิมพร้อมทั้งการผสม

ผสนองค์ความรู้ใหม่ให้ดำรงอยู่ซึ่งองค์ความรู้นั้นๆ ดังนั้นเพื่อให้เข้าเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม จึงต้องเข้าใจแนวคิดทฤษฎีเบื้องต้นควบคู่กันไปดังนี้

1. สังคมวัฒนธรรม

ในอดีตได้มีนักปรัชญาชาวกรีกได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” ทั้งนี้สังคมนั้นๆ จะเจริญหรือเสื่อมถอยขึ้นอยู่กับสถาบันทางสังคม อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันทางการศึกษา และสถาบันศาสนา เป็นต้น (พิชัย ฝากทอง, 2547:20) ตามความหมายของคำว่า “สังคม” (Society) ในทางภาษาศาสตร์ของไทยได้กล่าวว่ามีความสัมพันธ์มาจากภาษาบาลี โดยแยกออกเป็น 2 คำ คือ “สัง” แปลว่า “ด้วยกัน พร้อมกัน ” และคำว่า “คม” แปลว่า “ไป ดำเนินไป” เมื่อนำคำสองมารวมกันในรูปของคำว่า “สังคม” จึงแปลความหมายว่า “ไปด้วยกัน ไปพร้อมกัน”(จันทวิวัฒน์สิทธิ์, 2545: 59) ทั้งนี้ในการศึกษาครั้งนี้จึงแบ่งสังคมวัฒนธรรมออกเป็น 2 คือ

1.1 สังคมวัฒนธรรมทางสังคมวิทยา

ในทางสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของคำว่า “สังคม” อย่างหลากหลายทัศนะ ทั้งนี้การศึกษาครั้งนี้ได้ข้อสรุปที่สำคัญว่า กลุ่มคนนับจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในช่วงระยะเวลายาวนานต่อเนื่องและมั่นคง ในพื้นที่บริเวณแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีอาณาเขตที่ชัดเจนและได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น อีกทั้งได้มีการจัดวางระเบียบและแบบแผนเป็นของตนเองที่ชัดเจน (พิชัย ฝากทอง, 2547:10) ทั้งนี้ในเชิงความหมายยังมองว่ากลุ่มคนอันประกอบด้วยความหลากหลายทางเพศ ระดับวัยที่แตกต่างกัน ได้รวมกลุ่มเพื่ออาศัยอยู่ด้วยกันในบริเวณนั้นๆ อย่างถาวร โดยคนกลุ่มนี้ไปได้มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กัน อย่างมีระเบียบแบบแผนของกลุ่มที่สร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันภายใต้วิถีขนบธรรมเนียมที่สอดรับกัน (สุพิศ ธรรมพันธุ์, 2543:102) เพราะฉะนั้นสังคมจึงดำรงอยู่ตามควรแก่สภาพ โดยมีกระบวนการความสัมพันธ์ที่ได้เอื้อให้เกิดประโยชน์ ความเรียบร้อย ความดีงาม และความผาสุกของการที่กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคม เป็นกลุ่มที่มีระบบความสัมพันธ์อันอยู่ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน

ทั้งนี้เมื่อผู้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ได้วางระบบเพื่อให้การดำรงอยู่ร่วมกันเกิดความเจริญก้าวหน้า จึงได้มีการวางโครงสร้างทางสังคมเพื่อช่วยให้สังคมเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โครงสร้างทางสังคมควรประกอบด้วย 1) องค์การสังคม (Social Organization) ได้แก่ กลุ่มคนประเภทต่างๆ ที่มีสถานภาพและบทบาทแตกต่างกัน 2) สถาบันทางสังคม (Social Institution) ได้แก่ องค์ประกอบของวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน เช่น กฎระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตาม 3) วัฒนธรรม (Culture) ได้แก่ แบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิต ซึ่งแต่ละสถาบันสังคมอาจจะไม่เหมือนกัน ซึ่งปัจจัยอาจเรียกว่า กฎกระทรวง ข้อบังคับ หรือ

ระเบียบ เป็นต้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2546:10-11) ดังนั้นคำว่า “วัฒนธรรม” จึงเป็นเครื่องชี้แนะวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ด้วยระบบแบบแผนพฤติกรรมการณ์ปฏิบัติของผู้คนในสังคม เพราะผู้คนในสังคมเองได้เป็นผู้รังสรรค์และสร้างสรรค์วัฒนธรรม เพื่อคงไว้ซึ่งองค์ความรู้ของบรรพบุรุษและสร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น

1.2 สังคมวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธได้เกิดสังคมขึ้นที่เรียกว่า “สังคมสงฆ์” ทราบโดยทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ คือ กลุ่มหมู่ชนที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้สั่งสอนของพระพุทธเจ้า และได้นำความรู้จากการสั่งสอนนั้นไปปฏิบัติตาม และนำคำสั่งสอนแนวทางที่ตนได้ปฏิบัติและเกิดผลถ่ายทอดสั่งสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545:3) สังคมในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้จำกัดเพียงภิกษุสงฆ์ หากยังรวมถึงองค์ประกอบของบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา รวมตัวกันเป็นองค์กรทั้งในระดับวัด ชุมชน เครือข่ายหรือสังคมขนาดใหญ่ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551 :16) โดยคำว่า “สงฆ์” ในเชิงความหมายแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มสาวกที่ได้รับการอุปสมบทโดยพระพุทธเจ้า และสาวกของพระองค์ เรียกว่า สาวกสงฆ์ ปรากฏในบทคำสวดสรรเสริญสังฆคุณ อันประกอบด้วยคูปบุรุษ 4 บุรุษบุคคล 8 เริ่มจากผู้ตั้งที่อยู่โนสตาปัตติมรรค จนถึงพระอรหันต์ เรียกว่า “อริยสงฆ์” โดยต่างจากภิกษุสงฆ์ คือ หมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุที่ศึกษาในขั้นพื้นฐานปริยัติและปฏิบัติ เรียกว่า “สมมติสงฆ์”

2) กลุ่มภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปเรียกว่า “สงฆ์” ในทางพระวินัย กำหนดว่าสามารถประกอบสังฆกรรมได้ และเรียกตามจำนวนว่า สงฆ์จตุรวรรค ปัญจวรรค ทศวรรค วิสดีวรรค เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546:248)

ทั้งนี้ในลักษณะของวัฒนธรรมสงฆ์หรือวิถีสังคมปฏิบัติที่สงฆ์ควรประพฤติ นัยยะทางความหมาย คือ หมู่หรือชุมชนสงฆ์ที่มีการปฏิบัติในระบบระเบียบเป็นอย่างดี โดยมีอุดมคติและจุดมุ่งหมายในการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสันติ รวมถึงมุ่งเพื่อประพฤติปฏิบัติกระทำในสิ่งที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาฝึกฝนให้เจริญงอกงามในศีล สมาธิ ปัญญา วิถีปฏิบัติที่หลากหลายและมีลักษณะวิถีเดียวกันคือ การปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานเป็นที่สุด

2. การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Reproduction)

การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเกิดขึ้น เพื่อที่จะดำรงความยั่งยืนและช่วยเป็นเครื่องยืนยันทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีตให้คงอยู่อย่างถาวรสืบไป ดังนั้นวัฒนธรรมขึ้นมาของมนุษยชาติจึงต้องผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์เดิม หากวัฒนธรรมที่ได้ถือกำเนิดขึ้นไม่ได้รับการผลิตซ้ำวัฒนธรรมนั้นๆ ก็จะสูญหายไปตามกาลเวลา ลัทธินิยม

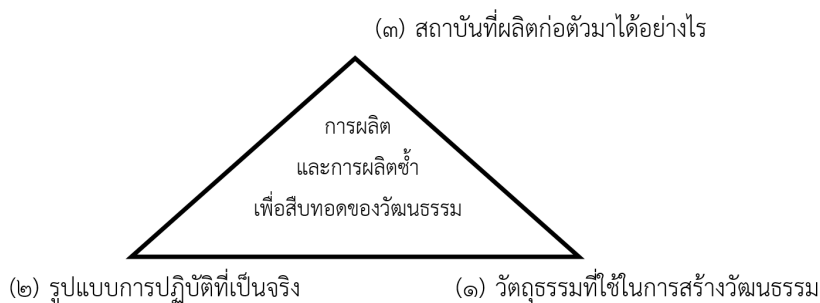
ซ์ (Marxism) ได้นิยามถึงการผลิตซ้ำว่า วัตถุทุกชนิดทั้งนามธรรมและรูปธรรมจำเป็นต้องถูกวิเคราะห์ให้ทราบถึงกระบวนการผลิตของวัตถุเหล่านั้นๆ การผลิตซ้ำเป็นไปเพื่อสืบทอดและเป็นหลักประกันการดำรงอยู่ของการผลิตแบบทุนนิยมทั้งในการผลิตซ้ำด้านวัตถุ (Material reproduction) หรือการผลิตซ้ำด้านแรงงาน เช่น การสรรหาคนงานรุ่นใหม่เข้ามาทดแทน รวมทั้งการผลิตซ้ำด้านความคิด/จิตสำนึกอุดมการณ์ (Ideological/ Mental reproduction) ทั้งนี้ บัวร์ดิเย่นักปรัชญาทางสังคมได้ขยายคำว่า การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม คือ ยุทธศาสตร์อันเกิดจากการที่บุคคลรับรู้ถึงกฎกติกาทางสังคมและนำกฎกติกานั้นไปใช้ปฏิบัติตามสมควรกับสถานการณ์ต่างๆ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) ยุทธศาสตร์การผลิตซ้ำ (Reproduction Strategy) เป็นรูปแบบกระบวนการดำรงและพัฒนาสถานะ 2) ยุทธศาสตร์การแปลงซ้ำ (Reconversion Strategy) เป็นรูปแบบกระบวนการป้องกัน รักษา และปรับปรุงตำแหน่งของแต่ละบุคคลในโครงสร้างสังคม (กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, 2551: 60-69)

ในแนวคิดเกี่ยวกับการผลิตซ้ำไม่ได้มุ่งกล่าวถึงเชิงพาณิชย์หากแต่ยังมุ่งชี้ให้เห็นถึงสังคมวิทยาวัฒนธรรม ทั้งนี้ นักทฤษฎีวิพากษ์รุ่นหลังและนักวัฒนธรรมศึกษาและวรรณคดีเรย์มอนด์ วิลได้อธิบายขยายความแนวความคิดเรื่องการผลิตทางวัตถุของมากซ์เพิ่มเติมว่า ไม่เพียงแต่วัตถุเท่านั้นที่ต้องมีการผลิตด้านวัฒนธรรม อุดมการณ์ และจิตสำนึกต้องผ่านกระบวนการผลิตซ้ำเช่นเดียวกัน (Cultural Production) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมีลักษณะเดียวกับการผลิตวัตถุ คือ ต้องมีวัตถุดิบ มีกรรมวิธีในการผลิต มีผู้ผลิต มีผู้บริโภค มีผลผลิต ฯลฯ ทั้งนี้ วัตถุดิบที่นำมาผลิตแตกต่างจากการผลิตวัตถุเพราะวัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเรียกว่า “วัฒนธรรมที่มีชีวิตอยู่ (Lived Culture)” หมายถึง วัฒนธรรมนั้นอยู่ในช่วงเวลา สถานที่ และเฉพาะคนที่มีชีวิตในช่วงเวลานั้นที่เข้าถึงและสัมผัสได้ และประเภทที่สองเรียกว่า “วัฒนธรรมที่ได้รับการบันทึกไว้ (Record Culture)” หมายถึง บางส่วนของวัฒนธรรมที่มีชีวิตอยู่ได้รับการบันทึกและผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วัฒนธรรมแห่งยุคสมัย” (Culture of The Period) อันเป็นส่วนหนึ่งของ “ประเพณีในการเลือกสรร” (Selective Tradition) เพราะในแต่ละยุคสมัยวัฒนธรรมได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลาโดยการตีความหมายให้เข้ากับวัฒนธรรมที่จะถูกบันทึกไว้เสมอ (กาญจนา แก้วเทพ, 2539: 214) ดังนั้นการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการช่วยในการปกป้อง การดำรงรักษาวัฒนธรรมไว้ในสังคมสืบต่อไป

3. กระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม

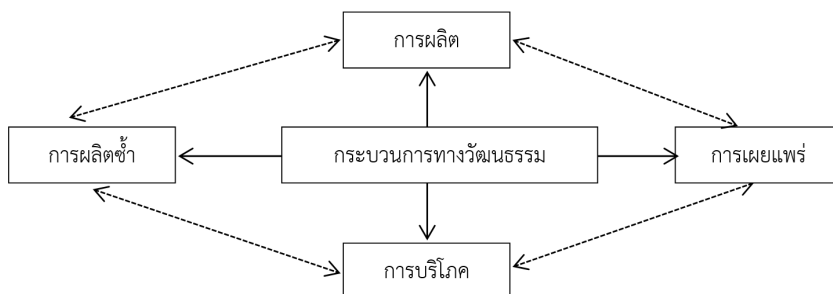
การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ได้เริ่มขึ้นด้วยกระบวนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการผลิตทางวัฒนธรรมในเชิงนามธรรมและรูปธรรม นักทฤษฎีวิพากษ์รุ่นหลัง เช่น เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ได้กล่าวว่า กระบวนการผลิตวัฒนธรรมและการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด

วัฒนธรรมนั้น ต้องศึกษาว่าวัฒนธรรมนั้นผลิตขึ้นอย่างไร ใครผลิต ดำเนินการอย่างไร ดังแผนผังนี้

ภาพที่ 1 การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดของวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2539:214)

กระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ การผลิต การเผยแพร่ การบริโภค และการผลิตซ้ำ ดังแผนผังนี้

ภาพที่ 2 กระบวนการผลิตซ้ำวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551: 675)

กระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมตามแนวคิดของวิลเลียมส์ ได้สอดคล้องกับของเวนดี้ กริสโวลด์ Grisworld (2004) นักวิชาการด้านสังคมวิทยา ซึ่งได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมถึงกระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551:67-69, 662-678) ไว้ดังนี้

1) **ด้านการผลิต** วัฒนธรรมเกิดจากการอยู่ร่วมกันของผู้คนด้วยปฏิสัมพันธ์ภายในโครงสร้างทางการเมือง สังคม สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนจึงเกิดการผลิตวัฒนธรรมนำไปสู่การสร้างความหมายของวัตถุทางวัฒนธรรม โดยอาศัยความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค (Grisworld, 2004: 80-85)

2) **ด้านการเผยแพร่** เกิดจากผู้ผลิตและกลุ่มคนร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ความหมายของวัฒนธรรมนั้นๆ และเกิดวัตถุทางวัฒนธรรม โดยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กระจายไปในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มย่อย และระดับกลุ่มใหญ่ในสังคมทั้งหมด กระตุ้นเตือนให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามเป้าหมายเสมอ (Grisworld, 2004: 128-151)

3) **ด้านการบริโภค** ผู้บริโภครับรู้วัฒนธรรมโดยปัจเจกบุคคลเกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางสังคม โดยการสื่อสารระหว่างบุคคล เนื่องจากการรับรู้ทางสังคมมาจากความสนใจเฉพาะส่วนบุคคล อารมณ์ความรู้สึก และการทำความเข้าใจความหมายเชิงสัญลักษณ์หรือวัตถุที่จับต้องได้ปฏิบัติและส่งต่อการรับรู้ทางวัฒนธรรมนั้นอย่างเป็นระบบ (Grisworld, 2004: 90-92)

4) **ด้านการผลิตซ้ำ** เป็นความเกี่ยวเนื่องกับการสื่อสารทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากผลการรับรู้โดยพัฒนาสู่การสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมนั้นๆ (Grisworld, 2004: 153-154) พร้อมทั้งได้แพร่กระจายอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยการผลิตซ้ำขึ้นมาอย่างเป็นระบบโดยการสื่อสารผ่านตัวบุคคลหรือการใช้สื่อเทคโนโลยีด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

(1) การบอกเล่า เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า เพื่อแบ่งปันความรู้ร่วมกันในรูปแบบการสื่อสารบอกเล่าในระดับครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือในกลุ่มคนในสังคมอย่างต่อเนื่อง กลายมาเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์

(2) การบันทึกลายลักษณ์อักษร ความรู้ที่ได้มาจากการบอกเล่าถูกบันทึกเป็นความทรงจำในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถสัมผัสได้เป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์จากตำนาน และเอกสารที่ปรากฏในกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง (Keyton, 2005: 91-92) หรือรูปแบบวัตถุต่างๆ ที่สัมผัสได้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้มีอยู่ 2 รูปแบบ (Keyton, 2005: 91-92) คือ รูปแบบแรกเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์สองทาง คือการตอบโต้ได้ ส่วนรูปแบบที่สองเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทางเดียวเป็นการรับรู้ไม่มีการตอบโต้

การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญของโลก ปัจจุบันพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาที่มีผู้คนบนโลกนับถือเกือบทุกทวีป เนื่องด้วยพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเป็นสากล

ทางทฤษฎี และการปฏิบัติ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้เช่นเดียวกับหลักวิทยาศาสตร์ และบูรณาการกับ ศาสตร์ความรู้ต่างๆโดยหลักสัจธรรมหรือความจริงของพระพุทธศาสนาเป็นสากล และมีความ เป็นกลางไม่ยึดติดกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง สืบทอดเป็นเวลายาวนาน 2,500 กว่าปี ทั้งนี้การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาได้เกิดกระบวนการถ่ายทอด โดยการผลิตซ้ำ อย่างต่อเนื่องทางสังคมวัฒนธรรม ด้วยเหตุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักการพระธรรม วินัยสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลสังคมพุทธศาสนาเริ่มเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงได้ เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ทรงแสดงธรรมชื่อว่า “ธัมม จักกัปวัตตนสูตร” พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมขออุปสมบทเป็นพระสงฆ์รูป แรกในพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 18:25) พระพุทธองค์เสด็จจาริกไป ยังสถานที่ต่างๆ เพื่อประกาศพระศาสนา ทรงมีพระสาวกจำนวนมากในช่วงตลอด 45 พรรษา ทรงปลงพระชนมายุสังขารก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ทรงเห็นว่าพุทธบริษัท 4 ได้มี คุณสมบัติครบถ้วน 3 ประการ คือ “ตนเองมีความเข้าใจหลักพุทธธรรมและปฏิบัติได้ถูกต้อง มี ความสามารถที่จะนำธรรมที่ตนรู้เข้าใจไปสอนผู้อื่นได้ และมีความเข้าใจชัดเจนในหลักพุทธธรรม จนสามารถกล่าวชี้แจงแก้ไขต่อผู้ที่ติเตียนจ้วงจวบ หรือแสดงคำสอนผิดพลาดได้” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 95:122-124) พุทธบริษัทควรจะต้องทำให้เกิดมีขึ้นในตน เพื่อจะได้ช่วย กันสืบทอดพระพุทธศาสนาไปได้ พระพุทธองค์ทรงประทานหลักการที่สำคัญของศาสนาว่า “พระ ธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้ จะเป็นศาสดาของเหล่าพุทธบริษัททั้งหลาย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 141:178) พระดำรัสนี้เพื่อให้พระธรรมวินัยทำหน้าที่เป็น ศาสดาผู้นำชาวพุทธแทนพระองค์ ดังนั้นพุทธบริษัท 4 นับตั้งแต่อดีตได้นำหลักพระธรรมวินัย ปฏิบัติสืบทอดกันมากลายเป็นวัฒนธรรมสังคมชาวพุทธ และเผยแพร่สู่สาธารณชนทั่วโลกตลอด มาถึงปัจจุบัน ดังนั้นการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา ได้ถือกำเนิดขึ้นดังนี้

1. กระบวนการผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นบริเวณที่เรียกว่า “ชมพูทวีป” ตามหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ภูมิประเทศอินเดียในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้น ท่ามกลางสังคมอินเดียโบราณทรงค้นพบหนทางดำเนินสู่ความดับทุกข์และเป็นคุณลักษณะ พิเศษประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่โดดเด่นท่ามกลางความคิดเห็นและความเชื่อที่ สุดโต่งของมนุษย์ทั้งในทางปฏิบัติ และในทางความคิด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539 :9) พระพุทธองค์ทรงค้นพบระบบความคิดความเชื่อที่ต่างไปจากอิทธิพลที่มีอยู่ในสังคมอินเดียยุคนั้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระบบมีลักษณะที่สุดคือ สุดโต่ง (อันตา) คือ กามสุขัลลิกานุโยค (วัตถุนิยม-

กามสุขนิยาม) และอิตถกิลมณานิโยค (จิตนิยาม-เทวนิยาม) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรจุ “วิชา 3” เข้าใจถึงสิ่งที่ทรงตรัสรู้ มีเนื้อหาที่ทรงบ่งบอกถึงอริยสัจ 4 และข้อความในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งทรงสอนว่าเป็นวิถีชีวิตที่ผู้บวชไม่ควรดำเนินตามและไม่ควรเข้าไปข้องแวะเพราะไม่ใช่ทางนำมาสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ แล้วทรงเสนอแนวทางใหม่นำสู่ความสิ้นทุกข์คือ มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ทางสายกลาง เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 หรือระบบแนวทางที่ไม่ที่สุดคือ ความไม่สุดโต่ง (ปรุตม์ บุญศรีตัน, 2550:18) เมื่อวิเคราะห์ตามกระบวนการผลิตซ้ำจะพบขั้นตอนทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาได้ดังนี้

1) การผลิต กระบวนการผลิตได้เริ่มขึ้นหลังการค้นพบทางสายกลางหนทางการหลุดพ้นของพระพุทธเจ้า ในหลักธรรมที่ค้นพบคือ อริยสัจ 4 ซึ่งให้เห็นถึงกระบวนการเกิดและดับแห่งความทุกข์อย่างเป็นระบบ ทรงชี้แนวทางการเป็นหลักธรรม 3 ขั้นตอน ได้แก่ ปรีชา คือ การศึกษาเรียนรู้คำสอนและองค์ความรู้ของหลักธรรม, ปฏิบัติ คือ การนำองค์ความรู้ของหลักธรรมไปปรับใช้ในรูปแบบของการประพฤติปฏิบัติ, และ ปฏิเวธ คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมนำพาให้บรรลุธรรมเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมนั้นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2545:251) และเมื่อผู้ที่ได้รับผลจากการนำหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนแล้ว จึงได้นำคำสอนและหลักธรรมนั้นไปเผยแผ่ถ่ายทอดสู่สาธารณชนผู้สนใจในรูปแบบต่างๆ พระพุทธศาสนาได้ผลิตศาสนิกชนด้วยกระบวนการพระธรรมวินัยพัฒนาจากปุถุชนสู่การเป็นพุทธบริษัท 4 กระบวนการดังกล่าวนี้จึงเป็นหนึ่งในกระบวนการยอมและปฏิบัติ กลายเป็นวัฒนธรรมปฏิบัติที่ผลิตขึ้นเป็นผลจากการค้นพบในพระพุทธศาสนา สร้างผลิตผลทั้งด้านทฤษฎีด้านปฏิบัติ ด้านบุคลากร เป็นต้น

2) การเผยแพร่ กระบวนการในการเผยแพร่ในสมัยพุทธกาล รูปแบบการศึกษาและเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นระบบมุขปาฐะ (Oral tradition) โดยอาศัยการท่องจำ ทรงจำ การสาธยาย เนื่องด้วยยังไม่มีพัฒนาการใช้ระบบการเขียนจารึกคำสอนเป็นลายลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้รูปแบบวิธีการสื่อสารให้สาธารณชนผู้สนใจเกิดการเรียนรู้และเข้าใจด้วยระบบที่เรียกว่า วิญญูติ หมายถึง วิธีการสื่อความให้เกิดการรับรู้ในความหมาย ทางแรกเรียกว่า กายวิญญูติ สื่อด้วยการเคลื่อนไหวโดยแสดงอาการปรากฏให้ทราบทางกายเพื่อสื่อความหมายบางอย่างแก่ผู้อื่น คือ “ภาษากาย” ทางที่สอง เรียกว่า วจีวิญญูติ สื่อด้วยการเคลื่อนไหวโดยแสดงอาการให้ทราบทางวาจา เพื่อสื่อความหมายบางอย่างแก่ผู้อื่น คือ ภาษาพูด การเทศนาสั่งสอนพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งสองทางประกอบกันตามความเหมาะสม (ปรุตม์ บุญศรีตัน, 2550:71) การสื่อสารดังกล่าวสาวกในทางพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลได้นำไปใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจนเป็นที่ยอมรับเลื่อมใส

ศรัทธา ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มย่อย และระดับกลุ่มใหญ่ในสังคมขยายอาณาเขตไปสู่ทวีปต่างดังปรากฏในปัจจุบัน

3) การบริโศก การเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการยอมรับ ด้วยความเชื่อ ความศรัทธาในหลักธรรมและแนวการปฏิบัติ โดยการบริโศกจากสื่อทราบรับจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เมื่อวิเคราะห์หลักของศรัทธา 4 พิจารณาเหตุผลผลในการยอมรับหลักแนวคิดของพุทธศาสนิกชน ประกอบด้วย 1) กัมมสัทธา เป็นความเชื่อในการกระทำ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม และความเชื่อว่าการกระทำมีอยู่จริง ด้วยหลักการที่ว่าเมื่อกระทำในสิ่งใดก็ตามอันมีเจตนาจะกระทำแม้ทราบ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วที่ตนกระเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป 2) วิปากสัทธา เป็นความเชื่อในเรื่องวิปากกรรมและผลของกรรม ความเชื่อว่าการกระทำมีจริง เป็นความเชื่อว่าการกระทำแล้วย่อมมีผล และมีเหตุมาจากผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว 3. กัมมัสสกะตาสัทธา เป็นเชื่อความว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน ความเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ ในกรรมนั้นๆ ต้องรับผิดชอบเสวยวิปากกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เป็นเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในพระตถาคตว่าพระองค์ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ และทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ทรงบัญญัติธรรมวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้ชี้แนวทางให้มนุษย์ฝึกตนด้วยดีสามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 ข้อ 4:3)

ผู้บริโศกในทางพระพุทธศาสนา คือ บริษัท 4 นัยยะของความหมายคือ ชุมชนหรือที่ประชุมหมู่แห่งพุทธศาสนิก อันประกอบด้วย 1) ภิกษุบริษัท 2) ภิกษุณีบริษัท 3) อุบาสกบริษัท 4) อุบาสิกาบริษัท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 129:178) และกล่าวตามหลักฐานในพระไตรปิฎกชี้ให้ทราบถึงระบบสังคมอินเดียโบราณประกอบด้วย 1) ชัตตยบริษัท คือ ชุมชนเจ้านาย 2) พรหมณ์บริษัท คือ ชุมชนพรหมณ์ 3) คหบดีบริษัท คือ ชุมชนคฤหบดี 4) สมณบริษัท คือ ชุมชนสมณะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 130:179) ดังนั้นกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาจึงได้รับการยอมรับจากประชาคมโลก

4) การผลิตซ้ำ ระบบการศึกษาเรียนรู้และสืบทอดพระพุทธศาสนาอาศัยฐานข้อมูลดั้งเดิมคือ “คัมภีร์พระไตรปิฎก” พระไตรปิฎกได้รับการสืบทอดกันมา ด้วยวิธี “มุขปาฐะ” คือ กระบวนการท่องจำอย่างเป็นระบบจนได้รับการจารลงเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อพุทธศตวรรษที่ 5 ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งประเทศลังกา ระบบมุขปาฐะจึงลดบทบาทลงแต่ยังได้รับการและปฏิบัติในบางประเทศเช่น ไทย และพม่ามาจนถึงบัดนี้ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543: 15) ด้วยท่าทีหรือมุมมองของศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งสายวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ได้รับความนิยมน้อยอย่างยิ่ง ถือว่าเป็นความพยายามในการศึกษาพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ผ่าน

กรอบและกระบวนการคิดของศาสตร์เหล่านั้นในเชิงประยุกต์คำสอนให้เข้ากับศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวิชาการและไม่เป็นวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เมื่อมาศึกษาพระพุทธศาสนา จะศึกษาด้วยมุมมองแบบ “วิทยาศาสตร์” หรือผู้ที่มีความรู้ในด้านอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน แต่ไม่ว่าจะศึกษาด้วยทัศนะมุมมองจากศาสตร์ไหนก็ตาม ล้วนเป็นการตีความพระพุทธศาสนาเพื่อให้เข้ากับโครงสร้างเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของศาสตร์นั้น ๆ หรือนำวิทยาการด้านนั้นมาตีความในพระพุทธศาสนา กรณีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีสัมพัทธภาพและฟิสิกส์จักรวาลวิทยา วิทยาศาสตร์การแพทย์ ประวัติศาสตร์ และสถิติ (ปรุตม์ บุญศรีตัน, 2550: 21)

2. การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับโดยการผลิตซ้ำแปลเป็นภาษาต่างๆ ผ่านกระบวนการทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ และมีการเผยแพร่ไปยังประเทศต่างๆ เป็นภาษาต่างๆ ทั่วโลก ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วในกระบวนการผลิตซ้ำแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าในยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบันนี้ธรรมวินัยได้ก้าวไกลทั่วถึงทุกประเทศทุกมุมโลก เครือข่ายคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ ได้พัฒนาผลิตสื่อหลักธรรมคำสอนภาษาธรรม (Polished language) ที่เข้าใจง่ายไม่สลับซับซ้อนให้ปรากฏทุกหนทุกแห่งทั่วโลกในรูปแบบต่างๆ เรียกว่า ภาษาธรรม (Polished language) เมื่อวิเคราะห์ในเชิงระบบการสื่อสารถ่ายทอดด้วยวิธีการमुखपात्रะสู่สายลักษณะตามรูปแบบการสื่อสารพัฒนาการมีอยู่ 3 ระบบ (กาญจนา แก้วเทพ, 2539: 210) พัฒนาเป็นกระบวนการการสื่อสารกับตัวเอง (Intra-personal Communication) อาทิ การได้รับการถ่ายทอดเรียนรู้ทางปริยัติในหลักการทำสมาธิเพื่อทำกรรมฐาน ฟังสวด และนั่งวิปัสสนาพิจารณาธรรม ถือเป็นการปฏิบัติสื่อสารกับตนเอง เป็นต้น ในส่วนระบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) และการสื่อสารเป็นกลุ่ม (Group Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ทำให้เกิดสุนทรีย์ผสมผสานความรู้ ข้อมูล ความคิดเห็น และการอบรมสั่งสอนคุณค่าต่างๆ รูปแบบการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์สืบทอดผ่านวิถีวัฒนธรรมอันหลากหลายขึ้นในสังคมอย่างมาก ถือเป็นมรดกอันทรงคุณค่าที่สำคัญในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ผัสสะ” คือ การกระทบ การถูกต้อง กระบวนการของผัสสะที่มนุษย์รับรู้เกิดจากอายตนะ 12 แบ่งออกเป็นทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุที่สัมผัสได้ (Material Culture) หรือ รูปธรรม (Concrete) อายตนะภายใน 6 เชื่อมต่อให้เกิดความรู้, แตนต่อความรู้ฝ่ายภายในภาษาบาลีเรียกว่า “อัมมัตติกายตนะ” ประกอบด้วย 1) จักขุ คือ จักขุ, ตา 2) โสตะ คือ หู 3) ชานะ คือ จมูก 4) ชิวหา คือ ลิ้น 5) กาย คือ กาย 6) มโน คือ ใจ วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุสัมผัสไม่ได้ (Non-material Culture) หรือ นามธรรม (Abstract) อายตนะภายนอก 6 เชื่อมต่อให้เกิดความรู้, แตนต่อความ

รู้ฝ่ายภายนอกภาษาบาลีเรียกว่า “พาหิรายตนะ” ประกอบด้วย 1) รูปะ คือ รูป, สิ่งที่เห็น หรือ วัฒนธรรม คือสี 2) สัททะ คือ เสียง 3. คันธะ คือ กลิ่น 4) รสชะ คือ รส 5) โภกฐัพพะ คือ สัมผัสทางกาย, สิ่งที่ถูกต้องกาย 6) ธรรม หรือ ธรรมารมณ คืออารมณ์ที่เกิดกับใจ, สิ่งที่ใจนึกคิด (พระไตรปิฎก เล่มที่ 11 ข้อ 304-305:255, เล่มที่ 14 ข้อ 619-620:400, เล่มที่ 35 ข้อ 99:85) ทั้งนี้การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏประกอบสำคัญ คือ (1) ศาสนบุคคล คือพระสงฆ์ พุทธบริษัท (2) ศาสนธรรม (3) ศาสนพิธี และ(4) ศาสนวัตถุ มีดังนี้

2.1) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในรูปแบบนามธรรม (Cultural Reproduction in Abstract form) หรือ วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุสัมผัสไม่ได้ (Non-material Culture)

ในการศึกษครั้งนี้ใช้ภาษาว่า “นามธรรม (Abstract)” เพื่อต้องการสื่อว่าเป็นการผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบของวัฒนธรรมที่เหนือกว่าสิ่งจับต้องไม่ได้ คือ กระบวนการผลิตซ้ำที่สร้างสรรค์เชิงจิตวิญญาณเริ่มจากพื้นฐานสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันอันเกี่ยวกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ องค์กร และกลุ่มต่างๆ ในสังคม อันมีมาแต่บรรพกาล ในเชิงสังคมพระพุทธศาสนาได้ปลูกความนึกคิดและค่านิยมอันเป็นวัฒนธรรมแนวร่วม อาทิ หลักธรรมพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาเพื่อประยุกต์แก้ไขปัญหาในสังคม พระพุทธเจ้าทรงประมวลคำสอนออกเป็นหลักใหญ่ 3 ข้อ คือ 1) สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง 2) กุสะลัสสอุปสัมปะทา คือ การทำแต่ความดี 3) สะจิตตะปะริ โยทะปะนัง คือ การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ เรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 10 ข้อ 54:57 และเล่มที่ 25 ข้อ 24:39) และชี้ให้มนุษย์ใช้หลักอริยสัจ 4 เพื่อเป็นแนวทางและขั้นตอนการแก้ไขปัญหา คือ 1) ทุกข์ เป็นขั้นแถลงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต 2) สมุทัย เป็นขั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป 3. นิโรธ เป็นขั้นชี้บอกภาวะปราศจากปัญหา อันเป็นจุดหมายที่ต้องการ ให้เห็นว่าการแก้ปัญหาเป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ 4. มรรค เป็นขั้นกำหนดวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 ข้อ 15:20 และเล่มที่ 19 ข้อ 166:529) แก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตบนวิถีสายกลาง ผู้ได้รับการถ่ายทอดสังคมวัฒนธรรมลักษณะเชิงนามธรรมดังกล่าว ฉะนั้นวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือรูปแบบนามธรรม ในการศึกษาได้ทราบถึงการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา ตามหลักเนื้อหาประเภทวัฒนธรรมดังนี้

1) คติธรรม (Morale) จิตใจศีลธรรม ปรัชญาในการดำเนินชีวิตหลักจริยธรรมที่พระพุทธองค์ทรงจำแนกไว้เพื่อความสะดวกแห่งการปฏิบัติเริ่มตั้งแต่ ตัวบุคคล ครอบครัว สังคม พอจำแนกได้ดังนี้ 1) หน้าที่ของคนในสังคม ซึ่งทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติต่อ

กัน ทรงแสดงหลักธรรม เช่น หลักทศ 6 พรหมวิหาร สังคหวัตถุ เป็นต้น 2. หลักการเลือกคบคน ได้แก่ คบหาเพื่อนแท้ 4 ประเภท - เว้นเพื่อนเทียม 4 ประเภท 3. หลักการแสวงหาความสุข ได้แก่ หลักทวิภูมิมกัตถประโยชน์ 4. หลักสูตรแห่งความสำเร็จ ได้แก่ อิทธิบาท 4 5. หลักปฏิบัติเกี่ยวมารยาท สามารถนำไปปฏิบัติได้ทั้งบรรพชิต และฆราวาส ได้แก่หลักเสขยวัตร 75 ประการ 6. มงคลชีวิต ได้แก่ มงคลสูตร 38 ประการ คือ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต ฯลฯ การอบรมจิตให้ถึงนิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545:10-11)

2) เนติธรรม (Legal Culture) ในทางพระพุทธศาสนาได้วางระบบการปกครองด้วยธรรมวินัย หมู่หรือชุมชนที่มีการจัดตั้งระบบระเบียบเป็นอย่างดี มีอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายว่าจะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเพื่อประพจน์ปฏิบัติกระทำสิ่งที่ดีงามอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่คือชุมชนที่อยู่ร่วมกันเพื่อเจริญไตรสิกขาเพื่อจะได้ฝึกฝนตนให้เจริญงอกงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา ศีลในพระพุทธศาสนาคือการรักษากาย วาจา และใจให้ประพจน์ดี มีความสงบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพื้นฐานของการฝึกฝนตนเองใน 3 ระดับ คือ จุลศีล (ศีล 5) สำหรับฆราวาส มัชฌิมศีล (ศีล 8) และมหาศีล (ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545: 3) ซึ่งล้วนเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นรากฐานของสมาธิ และปัญญา นำไปสู่ความหลุดพ้นเป็นจริยธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนต้องมีไว้ปฏิบัติ เป็นกติกาของสังคมอย่างหนึ่งมีไว้เพื่อบังคับฝึกหัดความประพฤติของคนในสังคมให้มีความเรียบร้อย สงบร่มเย็น

3) วัตถุธรรม (Material Culture) ในเชิงความหมายทั่วไปมองว่าเป็นวัตถุ ในเชิงวัฒนธรรมเป็นความหมายเป็นทรัพย์สินทางภูมิปัญญาที่ไม่สามารถจับต้องได้ เป็นผลงานวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดทางจิตวิญญาณ ในการศึกษาครั้งนี้มองว่าเป็น “ธรรมนิยม (Values)” หมายถึง ค่านิยมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ บนแนวคิดที่มนุษย์ถ่ายทอดเป็นประเพณีและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น หรือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2539:272-288) เรียกว่า “จารีตประเพณี” ในลักษณะสืบเนื่องทางประเพณีว่าด้วยแนวปฏิบัติทางศีลธรรม หรือ เป็นประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนวางไว้เรียกว่า “ขนบประเพณี” รวมถึงประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดาดำเนินไป เรียกว่า “ธรรมเนียมประเพณี” ภูมิปัญญา องค์ความรู้และทักษะดั้งเดิม, อาหารพื้นถิ่น, หัตถกรรม, ยารักษาโรค(ธรรมโอสถ), และสัตวชาติญาณเชื่อในธรรมชาติ สิ่งเร้นลับและจักรวาล, ภาษาและศิลปะการแสดง, ภาษาถิ่น, และศิลปะการแสดง เป็นต้น

4) สหธรรม (Social Culture) หมายถึง การปฏิบัติตนและแสดงออกสืบเนื่องจากการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมในรูปแบบ แนวทาง อันบ่งบอกถึงลักษณะ

เชิงหลักการ อาทิ หลักคุณธรรมและจริยธรรม ลักษณะของหลักการในการควบคุมความประพฤติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามทางสังคม ส่งเสริมให้มนุษย์ปฏิบัติในศีลธรรมอันดีงามอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสงบในสังคม เป็นต้น หลักความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นแนวทางสังคมโดยการสร้างปฏิสัมพันธ์ โดยยึดหลักการปฏิบัติตนอันดีด้วยการเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกันในสังคม ตัวอย่างการช่วยเหลือเกื้อกูล การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันด้วยน้ำใจ เป็นต้น หลักมารยาทและระเบียบ การแสดงออกถึงการได้รับการถ่ายทอดหลักการทางสังคม ปฏิบัติตนที่เหมาะสมกับกาลเทศะและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นต้น หลักการเคารพกฎเกณฑ์ เป็นการแสดงออกถึงการรับรู้ ความเข้าใจ และยอมรับในหลักการปฏิบัติตนตามกฎหมาย และระเบียบการของสังคม เป็นต้น หลักการรู้จักตนเอง หลักอันเกิดขึ้นในตนเองหลังจากได้ศึกษาภูมิธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วนำมาปรับใช้ เพื่อวิเคราะห์รู้เท่าทันตนเอง เพื่อให้ลงความเป็นอัตตาไม่เข้าครอบงำจิตใจ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

2.2 การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมในรูปแบบรูปธรรม (Cultural Reproduction in Concrete form) หรือ วัตถุธรรม (Material Culture) วัตถุทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ในการศึกษาได้ใช้ 2 คำ คือ “รูปธรรม Concrete” เชิงคุณนามและคุณศัพท์ และ “วัตถุธรรม Material” ทั้งนี้ในสังคมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา “พุทธสัญลักษณ์” ได้ปรากฏรูปแบบการผลิตซ้ำที่สามารถสัมผัสได้และจับต้องได้ดังนี้

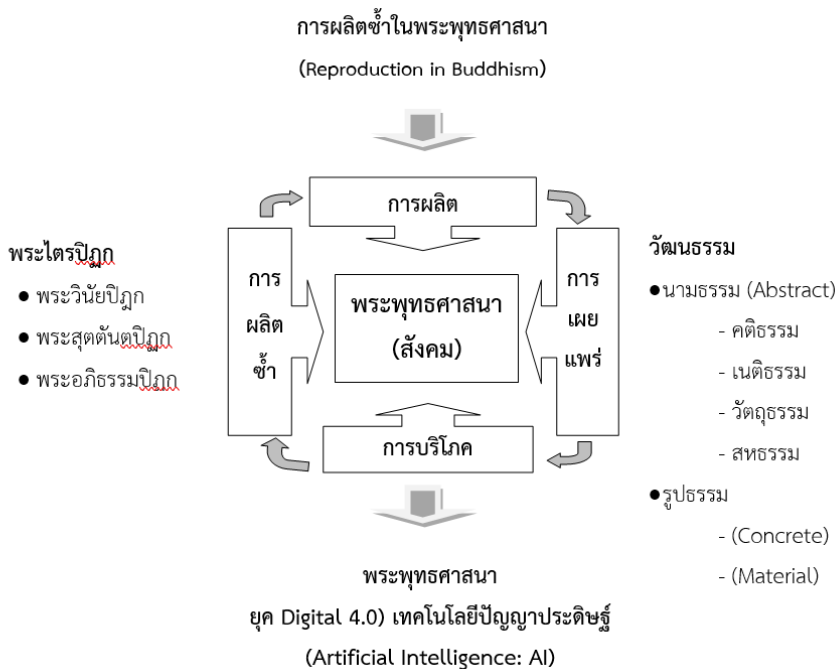
1) วัตถุทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบคำว่า รูปธรรม (Concrete) ในการศึกษานี้ได้ใช้มุมมองนิยามในเชิงคุณนามในรูปแบบผลจากการสร้างสรรค์เชิงทัศนศิลป์ (Visual Art) อันเป็นถาวรวัตถุพุทธศิลป์ (Buddhist Art) “พระบรมสารีริกธาตุ” ได้ปรากฏหลักฐานในมหาปริณิพพานสูตร พระบรมสารีริกธาตุได้แบ่งออกเป็น 8 ส่วน และสร้างเป็นพระสถูปจะได้แพร่กระจายไปยังทิศต่าง ๆ มีประชาชนจำนวนมาก ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎก, เล่มที่ 10 ข้อ 237 – 238:178 - 179) คำว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” หมายถึงกระดูกของพระพุทธเจ้า (พระสัณนิบาตพระพุทธเจ้า) พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ (Relic) และเสาอโศก (Pillars of Ashoka) เสาหินโบราณที่สร้างโดยพระเจ้าอโศกมหาราช ช่วงยุคพุทธศตวรรษที่ 4 ทรงสร้างแสดงหลักฐานสังเวชนียสถาน 4 ศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ต่อมาได้เกิดอิทธิพลคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อบูชาสักการะบริเวณแคว้นคันธาระและกาศมีระ(แคชเมียร์) ช่วง พ.ศ.700 สมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ได้ปกครองครองอาณาจักรคันธาระ ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, 2568: ออนไลน์) ช่วงต่อจากนั้นมีการ

สร้างศาสนสถานต่างๆ ในรูปแบบเชิงพุทธศิลป์ทางทัศนศิลป์อาทิ รูปแบบการปั้น การหล่อ การแกะ การวาด การทอ หรือรวมถึงการก่อสร้างในรูปแบบพุทธสถาปัตยกรรม เป็นต้น

2) วัตถุมงคลทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบคำว่า (Material) สิ่งที่ต้องได้ ในเชิงนิเทศศาสตร์ “ศาสตร์แห่งศิลปะการสื่อสาร” (Communication Arts) ที่เน้นศึกษาและประยุกต์ใช้การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น นำมาผลิตซ้ำในเชิงรูปธรรมผ่านการสื่อสารที่มีคนในสังคมวัฒนธรรมเดียวกันเชื่อมโยงความหมายของสัญลักษณ์เข้ากับศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบที่มองเห็นได้ถ่ายทอดเรื่องราวทางศาสนาปรากฏในคัมภีร์ ได้แก่ พุทธประวัติ ชาดก นิทานธรรมส เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพุทธธรรมของพระพุทธเจ้า และการนำไปปรับใช้ให้เกิดอรรถประโยชน์นำไปสู่จารีตประเพณี คติธรรม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2568:ออนไลน์) ในลักษณะกระบวนการสื่อสารส่วนบุคคล องค์กร ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบการสร้างสรรค์สื่อและศิลปะการแสดง เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อประเพณีหรือสื่อพื้นบ้าน สื่อมวลชน ศิลปกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2539:272-288) รวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์อาทิ หนังสือ ตำรา หนังสือพิมพ์ วารสาร จดหมายข่าว บทความ เรื่องสั้น วรรณกรรม ซึ่งแตกต่างกันตามแต่ละพื้นที่และภูมิประเทศ ซึ่งการสืบทอดคัดลอกมาจากต้นฉบับอย่างครบถ้วนไปจนถึงการสืบทอดพร้อมทั้งดัดแปลงเพื่อให้เข้ากับบริบทสังคมใหม่ เป็นต้น

2.3 การผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในอนาคต ในปัจจุบันบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ ไอที (Information Technology: IT) ได้ถูกนำมาใช้ในชีวิตของมนุษย์ยุคปัจจุบัน และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งหากนำมาใช้เพื่อการผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนาเพื่อพุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันและอนาคต ได้ใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าวิวัฒนาการทางสังคม (Digital 4.0) เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทสำคัญและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตพุทธศาสนิกชน ความสร้างสรรค์นวัตกรรมและการแก้ปัญหาความรู้และเข้าถึงความลึกซึ้งที่ซับซ้อนในทางพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

สรุป

การผลิตซ้ำทางสังคัมวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา พบอยู่ 2 รูปแบบคือ 1) นามธรรม(Abstract) 2) รูปธรรม (Concrete และ Material) กระบวนการผลิตซ้ำก่อให้เกิดการสืบทอด การอนุรักษ์ การคงอยู่ของสังคัมวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนา หากขาดการผลิตซ้ำหรือการสืบทอดความสมดุลของพุทธศาสนิกชนย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะการผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างจากการผลิตซ้ำทางสังคัมทั่วไป คือ 1. การผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการจรรโลงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยที่ถูกต้องตามหลักการดั้งเดิมเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล 2. การผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนาหลักการเดิมตามหลักพระธรรมวินัยทางประยุกต์กับสื่อต่างๆ ให้ทันสมัยเป็นปัจจุบันและเข้ากับสถานการณ์ในสังคัมให้เป็นปัจจุบันเสมอ 3. การผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนาผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคัมโลกที่ต้องการหลุดพ้นโลกียวิสัย 4. การผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการแสวงหากำไร แตกต่างจากพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีการผลิตซ้ำเดิมที่เริ่มขึ้นจากแนวคิดเชิงเศรษฐกิจเพื่อแสวงหากำไร 5. การผลิตซ้ำทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปปรับใช้กับหลักการของศาสตร์สมัยใหม่ ดังนั้นในยุคปัจจุบันและอนาคตควรพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา

โดยการใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าวิวัฒนาการทางสังคม (Digital 4.0) เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทสำคัญและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตพุทธศาสนิกชน ในรูปแบบการผลิตซ้ำดำรงคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยทั้งนามธรรมและรูปธรรม อาทิ 1. การนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกสร้างเป็นโปรแกรมเล่าเรื่องด้วยภาพและเสียงตามเนื้อหาในแต่ละพระสูตร ชาดก นิทาน ด้วย AI ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อนำเสนอพร้อมถามตอบปัญหาในพระไตรปิฎก 2. การนำ AI มาใช้ในการตอบโจทย์ปัญหาด้านพระธรรมวินัยเพื่อไขข้อปัญหาเบื้องต้นในพระธรรมวินัยที่เข้ากับเหตุการณ์ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ และ 3. การรวบรวมองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สามารถที่จะคงอยู่ถาวรถูกต้อง เพราะ AI เพราะปัญญาประดิษฐ์ช่วยให้ทราบองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาทั่วโลกให้ทราบ แบ่งเบาการเสาะสืบค้นให้ปัญหาที่ควรทราบทางพระพุทธศาสนาคลี่คลายและบรรเทา ไม่สูญสลายจางหายไปกับกาลเวลาอยู่คู่บริบทสังคมวัฒนธรรมชาวพุทธตลอดไป

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. (2539). **สื่อสองวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2551). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองและสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

ฉวีวรรณ สุวรรณภา. **พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย**. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/405> [31 พฤศจิกายน 2568].

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2545). **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2568). **กำเนิดและพัฒนาการแห่งพระพุทธรูป**. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/502> [3 กันยายน 2568].

ปฐมภ์ บุญศรีตัน. (2550). **รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. (ดุชนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย).

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **โครงการพัฒนาระบบสารสนเทศด้านล้านนา**

ดีศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต. แหล่งที่มา : [http://www.sri.cmu.](http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/symbolanna/index.html)

[ac.th/~elanna/symbolanna/index.html](http://www.sri.cmu.ac.th/~elanna/symbolanna/index.html). [3 กันยายน 2568].

สุพิศวง ธรรมพันทา. (2543). **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภูมิไทย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). **คำบรรยายพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

Grisworld, Wendy. (2004). **Cultures and Societies in a Changing World.** Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Keyton, Joann. (2005). **Communication & Organizational Culture.** Thousand Oaks: Sage Publications.